

КЛАСИЦИ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА

Џозеф Конрад

**ЗЛАТНА
СТРЕЛА**

Превод Бранислава Г. Ромчевића

Наслов оригинала: *The Arrow of Gold*, by Joseph Conrad.

Наслов превода: *Златна стрела*, од Џозефа Конрада.

Аутор превода: Бранислав Г. Ромчевић.

Друго издање (интернетско). Број примерака: отворен интернетски тираж.

Уредник, издавач и штампар: Бранислав Г. Ромчевић,
Новоградска 14, Београд.

Место и година штампања: Београд, 2017.

©2011 Бранислав Г. Ромчевић. Сва права придржава Бранислав Г. Ромчевић. Ниједан део ове публикације не сме се репродуковати, држати у систему за похрањивање, или се преносити и умножавати у било ком облику или било којим путем, нити икако комерцијално користити – електронски, механички, фотокопирањем, снимањем звука или слике, или на било који други начин – без претходне писмене сагласности Бранислава Г. Ромчевића.

**Ова електронска књига је у формату ADOBE PDF,
са забраном копирања и штампања.**

Садржај

О писцу и књизи	4
<i>Златна стрела</i>	7
Појмовник преводиочев	447

О ПИСЦУ И КЊИЗИ

Џозеф Конрад је списатељско име натурализованог Енглеца Јозефа Теодора Конрада Корзењовског (1857–1924), Пољака рођеног у Бердичеву, у некоћ пољском делу Украјине. Син аристократе и преводиоца с француског, борца против руске доминације у Пољској, грофа Апола Корзењовског, остао је без оба родитеља до своје дванаесте године. Усвојен од омиљеног ујака, Тадеуша Бобровског, похађао је школу у Кракову, а у седамнаестој години се, као морнар француске трговачке морнарице, из Марсеја отиснуо на море. До своје двадесет и прве године учествовао је у (неуспелој) Карлистичкој завери да се на шпански престо доведе Војвода од Мадрида; преживео један двобој и један покушај самоубиства; и прешао у енглеску трговачку морнарицу. Енглески је учио читајући лондонски *Тајмс*, Карлајла и Шекспира. Године 1884. постаје енглески поданик и стиче диплому поморског капетана. Плови за далека источна мора и следећих десет година морнари тамо, поглавито на рути Сингапур – Борнео, а извесно време проводи и као заповедник

парњаче на рекама Црне Африке. Затим се повлачи из поморског живота. Са супругом, Џеси Чемберс, насељава се у Ашфорд, у Кенту, и започиње списатељску каријеру, пишући искључиво на енглеском. За живота је сматран, углавном, писцем поморских прича за дечаке. Но, његов опус је врло брзо превреднован, тако да се Конрад данас сматра романијером изражене моралне и друштвене свести и мајстором приповедања. Богатство описа у његовом делу, вешто стварање атмосфере и темпа радње, пре свега су му помагала у разматрању двоумица везаних за људско делање, за двојност и крхкост морала и усамљеност срца људског. За разлику од Киплинга и других проколонијалних и проимперијалних писаца, својих савременика, Конрад, као књижевник, има врло јасан антиколонијалан став. Његово је срце несумњиво на страни потлачених. Но, Британска Империја то је мудро превидела, па га је сврстала међу своје великане и баштинила његово дело, писано на енглеском језику с благим укусом словенске душе.

Објављен 1919, „Златна стрела“ је роман чија радња је постављена, углавном, у француској луци Марсељу, с назначеним догађањима на обали Шпаније, у Паризу и другде, а време њено је, приближно, година 1875, задња

пуна година тзв. Трећег карлистичког рата у Шпанији, грађанског рата за шпански престо. Главни јунаци су, на овај или онај начин, на страни Претендента Карлоса. Главна тема је љубавни троугао измеђ „господина Жоржа“, младог и сиромашног поморца, доње Рите, имућне бивше куртизане, наследнице свог покојног љубавника, и капетана Бланта, Јужњачког ветерана Америчког грађанског рата. Нека врста подтеме је и мезалијанса, неодржива веза млађег и сиромашног човека са искуснијом и богатом женом. „Господин Жорж“, после низа перипетија, осваја љубав доње Рите, брани њену част у двобоју с капетаном Блантом и бива рањен, да би га доња Рита потом заувек напустила, остављајући га да би он свој живот „проживео целовито“.

Бранислав Г. Ромчевић

ЗЛАТНА СТРЕЛА

Прича измеђ две белешке

ПРВА БЕЛЕШКА

Странице које следе извучене су из хрпе рукописа који очигледно беше намењен очима само једне жене. Она је, изгледа, била пишчева пријатељица у детињству. Они су се растали као деца, или као једва нешто више него деца. Године су прошле. Онда нешто жену подсети на садруга њених младих дана, те му написа: „Слушам о теби однедавно. Знам куд те је живот одвео. Ти си, јамачно, изабрао свој пут. Али нама, остављеним позади, увек је изгледало као да си зашао у беспутну пустињу. Увек смо те сматрали особом која се мора баталити као изгубљена. Али ти се опет појави; и мада се, можда, никад нећемо видети, моје памћење ти жели добродошлицу, а ја ти признајем да бих волела да сазнам о догађајима на путу који те је одвео тамо где си сад.“

А он јој одговори: „Верујем да си ти једина која ме памти

као дете. Слушао сам о теби с времена на време, али се питам каква си особа сада. Можда се, кад бих знао, не бих усудио да перо ставим на хартију. Али не знам. Једино се сећам да смо били велики другови. У ствари, с тобом сам се дружио и више неголи са твојом браћом. Међутим, ја сам налик голубу који је отишао у ‚Бајци о два голуба‘. Ако једном почнем да ти причам, волео бих да осетиш да си тамо била лично. Можда ћу твоје стрпљење преоптеретити причом о својем животу, тако различитом од твојега, не само по свим чињеницама, него потпуно по смислу. Можда нећеш разумети. Можда ћеш се чак згранути. Све то велим себи; али знам да ћу подлећи! Јасно се сећам да си у старим временима, кад си имала неких петнаест година, увек могла да ме натераш да радим све што пожелиш.“

Подлегао је. Почиње своју причу њој детаљном повешћу о овој пустиловини, којој је требало око дванаест месеци да се одвије. У облику у којем је овде представљена, очишћена је од свих алузија на њихову заједничку прошлост, од свих застрањивања, разлагања и објашњавања упућених непосредно пријатељици његовог детињства. А и таква каква је, цела ствар је подужа. Изгледа да не само да је имао памћење, но је и знао како да памти. Међутим, гледе тога, мишљења се могу разликовати.

Ова, његова прва велика пустиловина, како је он назива,

почиње у Марсељу. Тамо се и завршава. Мада се могла десити било где. То не значи да су се људи о којима се ради могли срести у празном простору. Место је јамачно било важно. Што се тиче времена, њега догађаји лако постављају негде у средину седамдесетих, кад је дон Карлос Дебурбон, окуражен свеопштим отпором Европе против крајности комунистичког републиканизма, извео свој покушај да се домогне престола, с оружјем у руци у брдима и кланцима Гвипуске. То је можда задњи пример потхвата неког претендента да узме круну, који ће историја морати да забележи уз уобичајено озбиљно морално неодобравање, обојено стидљивим жаљењем за романтиком која нестаје. Историчари су врло слични осталим људима.

Међутим, историја нема везе с овом причом. Такође, овде се не тежи за моралним оправдањем или осудом понашања. Ако писац ишта очекује, онда је то мало суђути због своје сахрањене младости, док је он опет преживљава на крају свог неважног пута на овоме свету. Чудан човек – мада, можебит, не баш толико различит од нас.

Неколико речи може се додати у вези с неким чињеницама.

Може изгледати да је он гурнут врло напрасно у ову дугачку пустоловину. Али из неких одломака (прећутаних

овде, зато што су измешани с неважним стварима) јасно произилази да је, у време састанка у кафани, Милс већ стекао, са разних страна, одређену слику о ревном младићу са којим се упознао у том ултра–легитимистичком салону. Оно што је Милс сазнао овога је представљало као младог дентлмена који је дошао снабдевен одговарајућим препорукама, и који очито чини све што може да би живот траћио на чудачки начин, с боемским друштвом (касније је из овога изникао барем један песник) с једне стране, а с друге се пријатељи с људима из Старог града, пељарима, каботерима, морнарима, радницима свих сорти. Он је, доста бесмислено, уображавао да је и сам морнар, а већ му се приписивао неки неодређени и мутно незаконит подухват у Мексичком Заливу. Милсу одмах паде на памет да је тај чудачки младац права особа за оно што легитимистичким присталицама управо веома лежи на срцу: да организује дотур морем оружја и муниције карлистичким одредима на југу. Капетан Блант је био послан из штаба баш да би се с доњом Ритом о том световао.

Милс је одмах ступио у везу с Блантом и изнео му тај предлог. Капетан је мислио да је то права ствар. У ствари, те карневалске вечери, та двојица, Милс и Блант, заиста су свугде тражила нашег човека. Беху одлучили да он буде

увучен у ту работу ако се то може извести. Блант је, природно, желео да га прво види. Тако олако је створен злогласни (и, такође, тајанствени) господин Жорж; из везе два ума, која ниједном не помислише на његову људску природу.

Њихова накана објашњава присни тон дат њином првом разговору, и ненадно представљање повести доње Рите. Милс је, наравно, желео да чује све о томе. Што се тиче капетана Бланта – сумњам да је он, тада, мислио на нешто друго. Осим тога, доња Рита беше она која ће морати да убеђује; јер, напоследку, не беше ситница такав подухват, с његовим непријатним и очајним погиблима, предложити човеку – ма колико младом.

Не може се порећи да је Милс, изгледа, поступао мало безобзирно. Чини се да је и он сам имао неке сумње у вези са тим, у датом тренутку, док су се возили до Променаде. Но, можда је Милс, са својом проницљивошћу, одлично разумео природу с којом има посла. Чак јој је, можда, и завидео. Међутим, није мој посао да правдам Милса. Што се тиче оног ког можемо сматрати жртвом Милсовом, очито је да он није гајио ниједну прекорну мисао. По њему, Милсу није требало замерати. Необичан пример великог утицаја чисте самосвести на младе.

ДЕО ПРВИ

Глава 1. Неке улице имају своју атмосферу, неку врсту свеопште славе и посебну наклоност својих житеља. Једна таква улица је Конопљиште, а шала: „Да Париз има Конопљиште, био би мали Марсељ“ јесте израз општинског поноса. И ја сам био зачаран. За мене то беше улица што води у непознато.

Беше један њен део где је човек могао видети по пет великих кафана у блиставом низу. Те вечери сам ушетао у једну од њих. Она никако не беше пуна. Изгледала је пусто, у ствари, празнично и преосветљено, али весело. Чудесна улица била је изразито хладна (то беше вече карневала), ја сам био збиља беспослен, а осећао сам се мало усамљено. Стога уђох и седох.

Време карневала ближило се крају. Свима, без разлике, беше стало да протерају своје. Дружине маски, спојених руку и поцикујући ко црвени Индијанци, јуриле су улицама у лудачкој навали, док су налети студеног мистрала њихали гасне светиљке докле око допире. У том свему беше траг лудила.

Можда то беше оно што учини да се осетим усамљено, јер нисам био ни маскиран, ни прерушен, нити сам се

дерао, нити сам икако другачије био у сагласју с лудачким елементом живота. Али нисам био тужан. Био сам само у стању трезвености. Управо сам се вратио са свог другог путовања за Западну Индију. Очи су ми јоште биле пуне тропског сјаја, сећање искустава, законих и незаконих, што имају свој чар и своју узбудљивост; јер су ме мало запањила а подоста забавила. Међутим, оставише ме неганутим. У ствари, она беху доживљаји других људи, а не моји. Сем мале навике одговорности, коју бејох стекао, она нису учинила да сазрим. Био сам млад као пређе. Непојмљиво млад – и даље дивно непромишљен – бескрајно пријемчив.

Можете веровати да нисам размишљао о дону Карлосу и његовој борби за краљевство. И зашто бих? Човек не жели да мисли о стварима на које наилази сваког дана у новинама и у разговору. Бејох обавио неколике посете откад сам се вратио, а већина мојих познаника беху легитимисти, и веома су их занимала догађања унутар Шпаније, из политичких, верских или романтичних разлога. Но мене нису занимала. Очигледно нисам био довољно романтичан. Или сам, пак, био још романтичнији неголи сви ти добри људи? Та работа мени изгледаше обично. Тај човек се бавио својим послом претендента.

На насловној страни илустрованих новина – које видех

где леже на столу близу мене – изгледао је доста сликовито, посађен на један велик камен, крупан, јак човек с четвртасто поткресаном брадом, док му шаке почивају на балчаку коњичке сабље – а свуд око њега крајолик од дивљих планина. Привукао ми је око на том духовито сложенем дрворезу. (У то време није било досадних репродукција с ненамештених снимака.) То је била очигледна романтика која служи ројалистима, али је привукла моју пажњу.

Баш тад неке маске споља упалоше у кафану, играјући, држећи се за руке, у низу по један, који је предводио крупан човек с носом од картона. Он дивље ускакута, а за њиме можда двадесет других, највећма Пјерота и Пјерета, држећи се за руке и вијугајући амо–тамо измеђ столица и столова, док су им очи сијале у рупама лица од картона, а груди се надимале; но су сви тајанствено ћутали.

То беше свет сиромашнији (костими од белог калика с црвеним тачкама), али међу њима беше једна девојка у црној хаљини с нашивеним златним полумесецима, с врло високим изрезом и врло кратког скута. Већина обичних кафанских муштерија ни не диже поглед са својих игара или новина. Ја сам, усамљен и беспослен, зурio одсутно. Девојка прерушена као Ноћ носила је малу црну маску од баршуна, која се на француском зове *loup*. Шта је њену

финоћу натерало да се придружи тој очито неотесаној гомили, не могах замислити. Њена непокривена уста и брада навештавали су отмену љупкост.

Они продефиловаше поред мога стола; Ноћ можда запази мој упиљени зур, те истури тело из врлудавог ланца и исплази ми танак језик, сличан ружичастој сулици. Нисам био спреман за то, ни колико да изрекнем похвално „Tres folie“ пре него што она одврлуда и одскакута. Но, пошто сам био тако одликован, нисам могао чинити ништа мање него да је пратим очима до врата, где се ланац руку прекиде, а све маске покушаше да изађу одједном. Два центлмена што су улазила са улице буду устављена у тој тисци. Ноћ (то мора да јој беше осебујност) и њима исплази језик. Виши од те двојице (он беше у вечерњем оделу испод лаког, широм откопчаног капута) њу, с великом присутношћу духа, потапша испод браде, а ја, у том тренутку, видех сев белих зуба на његовом тамнопутом, мршавом лицу. Други човек беше различит; белолик, с глатким, руменим образима и здепастим раменима. Он је носио сиво одело, очигледно купљено готово, јер се чинило претесним за његову снажну грађу тела.

Тај ми човек не беше потпуно непознат. Задњих пар недеља подоста сам трагао за њим на свим јавним местима

где, у провинцијском граду, људи могу очекивати да ће се сresti. Први пут сам га видео (носио је исто сиво готово одело) у једном легитимистичком салону, где је, очито, био предмет занимања, посебно женама. Чух да се зове Милс. Дама која ме је представила искористи прву прилику да ми промрмља на уво: „Рођак лорда Х.“ („Un proche parent de Lord X.“) А онда додаде, отворивши очи: „Добар пријатељ Краљев.“ Подразумевала је, наравно, дона Карлоса.

Гледао сам тог „proche parent“, не због рођаштва него сам се чудио његовом изгледу неусиљености у том гломазном телу и још тако тесној одећи. Иста дама ускоро ми још саопшти: „Дошао је амо међу нас као ‚un naufragé‘.“

Тад се збиља почех занимати. Нисам никад пређе видео бродоломца. Буде пробуђена сва млађаност у мени. Бродолом сам сматрао неизбежним догађајем, раније или касније, у својој будућности.

Дотле је тај човек, тако истакнут у мојим очима, мирно гледао окол, и није проговарао сем кад би му се изравно обратила нека од присутних дама. Било је више од туцета људи у томе салону, понајвише жена, које су јеле fine колаче и причале страствено. То је могао бити састанак карлистичког одбора с посебно смешним обележјем. Чак су и моја младост и неискуство били свесни тога. А ја сам увелико био најмлађа особа у просторији. Тај тихи

господин Милс мало ме је плашио својом зрелошћу (претпостављам да је имао тридесет и пет година), својим огромним спокојством, својим бистрим, пажљивим очима. Међутим, искушење беше превелико – и ја му се плахо обратих у вези с оним бродоломом.

Он окрете своје велико, бело лице према мени с изненађењем у свом оштром погледу, које се (као да ме је он очас прозрео и није нашао ништа непријатно) спремно промени у наклоност. О самом бродолому није много причао. Само ми рече да се није догодио у Медитерану, већ на другој обали јужне Француске – у Бискајском Заливу. „Но, ово тешко да је место да се започне прича те врсте,“ примети он, погледавши по соби с немарним осмехом, привлачним као и све остало од његове једноставне а лепо васпитане личности.

Ја изразих своје жаљење. Волео бих да о томе чујем све. Он нато рече да то није тајна и да, можда, кад се сретнемо следећег пута...

„А где се можемо срести?“ узвикнух ја. „Знате, ја не долазим често у ову кућу.“

„Где? Па на Конопљишту, дакако. Свако среће сваког барем једном дневно на плочнику спрам Берзе.“

То је било сасвим тачно. Међутим, мада сам га тражио сваког од следећих дана, он се нигде није видео у

уобичајено време. Садрузи у мојим беспосличким сатима (а баш тада сви моји сати беху беспослички) приметише моју заокупљеност, па су ме због ње пецкали на доста очигледан начин. Желели су знати да ли је она коју очекујем да је видим црна или плава; да ли је та чаролија што ме држи на мукама једна од мојих аристократских или једна од мојих поморских лепотица; јер су знали да имам упориште у оба та – да ли да кажемо, круга? Што се њих тиче, они беху круг боемски, не баш велик – нас по туцета, предвођени вајаром ког смо, зарад краткоће, звали Пракс. Мој, пак, надимак беше „Млади Улис“. Мени се допадао.

Него би они, пецкали ме или не, били изненађени да виде да их остављам ради кршног и доброћудног Милса. Био сам спреман да напустим било које пријатно друштво својих вршњака да бих се, уз сву душевну скрушеност, приближио том занимљивом човеку. То није било тако искључиво због оног бродолома. Привлачио ме је и занимао утолико више што се није видео. Страх да је он можда изненада отишао за Енглеску – или Шпанију – изазвао је у мени неку смешну потиштеност, као да сам пропустио неку јединствену прилику. Радосна реакција беше оно што ме охрабри да му преко кафане махнем подигнутом руком.

Одмах потом се збуних, кад видех где он иде ка мом

столу са својим пријатељем. Потоњи је био врло елегантан. Сасвим је личио на оне сподобе које човек виђа, у лепо мајско вече, у близини зграде Опере у Паризу. Збиља врло париски. А ипак ме се дојмио као не тако савршен Француз какав би требало да буде, као да је човекова националност постигнуће с различитим ступњевима изврности. Што се Милса тиче, он је био савршен острвљанин. О њему није могло бити сумње. Обојица су ми се млако смешила.

Крупни Милс се побрину за упознавање: „Капетан Блант.“

Руковасмо се. Име ми није много говорило. Оно што ме изненади беше да је Милс моје запамтио тако добро. Не желим да се хвалим својом скромношћу, али ми се чинило да је два–три дана више него довољно да човек као Милс заборави и да постојим. Што се тиче капетана, запањих се, кад га видех изблиза, савршеном коректношћу његове личности. Одећа, витка прилика, уско, сунцем опаљено лице оштрих обриси, став, све то беше тако исправно да су га од опасности да буде обично спасавале само покретне црне очи, с продорношћу на какву се не наилази сваког дана на југу Француске, а још мање Италије. Осим тога, посматран као официр у цивилу, није изгледао довољно професионално. Та мањкавост такође беше занимљива.

Можда мислите да намерно уситњавам своје утиске, али можете веровати човеку који је живео grubим, врло grubим

животом, да су танчине личности, и веза и догађаја, важне за занимљивост и сећање – и скоро ништа друго. Ово је, видите, задње вече оног дела мог живота у ком нисам познавао ту жену. Ово су, тако рећи, задњи сати претходног битисања. Нисам ја крив што се они, у одлучном тренутку, не повезују ни са чим бољим до с баналним сјајем украшене кафане и лудачким крицима карневала на улици.

Нас тројица, пак, (скоро потпуни странци један другом), попримисмо, око свога стола, држање озбиљне срдачности. Конобар приђе по нарудбину, и баш тад се десило, у вези с мојим наручивањем кафе, да несумњиво прва ствар коју сазнадох о капетану Бланту буде чињеница да он пати од несанице. На свој постојан начин, Милс поче пунити своју лулу. Сасвим изненада, осетих се крајње сметено, а сасвим се узнемирих кад угледах нашег Пракса где улази у кафану у некој врсти средњевековног костима, врло сличног оном који Фауст носи у трећем чину. Не сумњам да тај беше намењен искључиво оперском Фаусту. С његових рамена је лепршао лак огртач. Он приђе театрално нашем столу, те мене ослови као „Младог Улиса“ и предложи да изађем на поља од асфалта и помогнем му да набере коју иванчицу, да би украсио збиља паклену вечеру која се припрема преко пута, у Maison

Dorée – на спрату. Опомињућим одмахивањем главе и срдитим погледима, скретох му пажњу ма чињеницу да нисам сам. Он устукну један корак, као да је запањен тим открићем, скиде своју сомотску капу с перјем уз низак наклон, тако да су пера обрисала под, те се отшепири с позорнице, слевом шаком положеном на балчак реквизитског ножа за својим појасом.

Дотле је утицајни а једноставни Милс био заузет паљењем своје луле од вреса, а отмени капетан седео је и смешио се за свој рачун. Ја сам био ужасно узнемирен, те се извиних због овог сметања, говорећи да је тај момак будући велик вајар и да је савршено нешкодљив, али да се нагутао пуно ноћног ваздуха, који му је, очигледно, ударио у главу.

Милс се загледао у мене пријатељским али ужасно проницљивим плавим очима кроз облак дима који је свио око своје велике главе. Осмех витког, тамнопутог капетана поприми срдачан израз. Сме ли знати зашто ме мој пријатељ ословљава с „Млади Улисе“? Он одмах додаде, с углађеном шаљивошћу, опаску да је Улис човек досетљив. Милс ми не даде времена да одговорим. Он упаде: „Тај стари Грк је био чувен као луталица – први повесни поморац.“ Он неодређено махну лулом према мени.

„Ах! Vraiment!“ Учтиви капетан изгледао је скептично и

као да је нестрпљив. „Јесте ли ви поморац? У ком смислу, молићу?“ Говорили смо француски и он употреби израз „homme de mer“.

Опет се Милс мирно умеша. „У истом смислу у коме сте ви војник“ („Homme de guerre“.)

Управо тад чух где капетан Блант потеже једну од својих запањујућих изјава. Имао их је две, и ова беше прва од њих: „Ја живим од своје сабље.“

То је било изречено на изузетно кицошки начин, који, у вези с том ствари, учини да ми се завеже језик. Само сам могао да буљим у њ. Он додаде природније: „Други кастиљски пук, коњица.“ Онда, уз видан напор, на шпанском: „En las filas legítimas.“

Зачу се Милс, неизмењен, као Јупитер у своје облаку: „Он је овде на допусту.“

„Наравно да ту чињеницу не оглашавам с кровова,“ обрати ми се капетан оштро, „ништа више него наш пријатељ своју бродоломну пустиловину. Не смемо превише натезати трпељивост француских власти! То не би било исправно – а ни врло безбедно.“

Постадох, одједном, веома задовољан својим друштвом. Човек који „живи од своје сабље“, пред мојим очима, мени уз бок! Значи да такви људи још постоје на овоме свету! Нисам се родио прекасно! А на другој страни стола је, с

изгледом пажљиве, неизмењене добродушности, саме по себи довољне да побуди нечије занимање, човек с причом о бродолому, која се не сме оглашавати с кровова. Зашто?“

Одлично сам разумео зашто, кад ми он исприча да се на Клајду укрцао на једну малу парњачу, коју је закупио неки његов рођак, „врло богат човек“, примети он (вероватно лорд Х., помислих ја), да превезе оружје и друге војне потребе карлистичкој војсци. И то није био бродолом у обичном смислу. Све се одвијало савршено лепо до задњег тренутка, кад се, изненада, појавила „Нумансија“ (републиканска оклопњача) и натерала их на француску обалу испод Бајоне. У неколико речи, али очигледно ценећи ту пустиловину, Милс нам описа како је пливао до жала, одевен само у ћемер и пар чакшира. Гранате су падале свуд окол, док малена француска топовњача не изађе из Бајоне и не отера „Нумансију“ из територијалних вода.

Он је био врло забаван, а ја сам био очаран сликом у машти тог мирног човека како се ваља у обалном валу и израња задихан, у знате каквом костиму, на лепо копно Француске, у својству кријумчара ратног материјала. Међутим, нису га ухапсили ни прогнали, јер је био ту, пред мојим очима. А како је и зашто доспео толико далеко од места своје поморске пустиловине, беше занимљиво

питање. И ја му га поставих, с врло наивном нетактичношћу, која њега не потресе видно. Рече ми да је, пошто је лађа само насукана, а не потопљена, кријумчарски товар на броду без сумње у добром стању. Француски цариници чувају олупину. Ако би се њина будност могла – хм – некако уклонити, или макар смањити, пуно тих пушака и метака могли би тихо ноћу бити одвезени неким шпанским чамцима. У ствари, спасени за карлисте, на крају крајева. Он мисли да се то може извести....

Ја рекох, с професионалном озбиљношћу, да се, по савршено мирним ноћима (ретким на тој обали), то јамачно може извести.

Господина Милса нису плашили елементи. Врло незгодна ревност француских цариника јесте оно с чим се некако мора изаћи на крај.

„Господе!“ узвикнух. „Не можете поткупити француску царину. Ово није нека јужноамеричка република.“

„А је ли република?“ промрмља он, врло заокупљен пушењем своје дрвене луле.

„А зар није?“

„Он промрмља опет: „Ох, тако мало.“ Ја се нато насмејем, а неодређено шаљив израз пређе Милсовим лицем. Не. Мито не долази у обзир, признаде он. Али у

Паризу има пуно легитимистичких склоности. Права особа могла би их покренути, а сам наговештај са високог места службеницима на терену да не брину превише о тој олупини....

Најзабавнији беше миран, разборан тон овог запањујућег пројекта. Господин Блант је седео ту, врло равнодушан, док су му очи шарале амо–тамо по целој кафани; а у право док је гледао нагоре, у ружичасто стопало некакве дебеле и врло скраћене богиње приказане на таваници у големој композицији у италијанском стилу, он узгредно добаци речи: „Она ће ти то средити сасвим лако.“

„Сви карлистички агенти у Бајони су ме у то уверавали,“ рече господин Милс. „Ја био отишао право у Париз, само што ми је речено да је она амо побегла ради одмора; уморна, незадовољна. Извештај није баш охрабрујући.“

„Та бекства су добро знана,“ промрмља господин Блант. „Видећеш је без проблема.“

„Да. Рекли су ми да ти...“

Ја упаднем: „Желите ли рећи да очекујете да вам нека жена среди такву ствар.“

„Ситница, за њу.“ примети господин Блант равнодушно. „У тој врсти ствари жене су најбоље. Имају мање обзира.“

„Више смелости,“ убаци господин Милс, скоро шапатом.

Господин Блант је начас ћутао, а онда се обрати мени, врло уљудним тоном: „Знате, прост мушкарац би могао одједном да утврди да га ногом шутирају низа степенице.“

Не знам зашто се осетих згранут том изјавом. То није могло бити зато што је она нетачна. Други ми не даде времена да ишта одговорим. Он упита, крајње учтиво, шта ја знам о јужноамеричким републикама. Признадох да их врло мало познајем. Лутајући по Мексичком Заливу, загледао сам овде–онде; а између осталог, провео сам неколико дана у Хаитију, који је, наравно, јединствен, пошто је црначка република. Нато капетан Блант поче причати о црнцима опћенито. Причао је о њима с познавањем, разумевањем и неком врстом презриве наклоности. Уопштавао је, упуштао се у детаље о црнцима; причао анегдоте. Ја сам био заинтересован, помало сумњичав, и доста изненађен. Шта може човек с тако булеварском спољашњошћу, како је он, у ствари, изгледао, изгнаник у провинцијском граду, и са својим салонским држањем – шта он може знати о црнцима?

Милс, седећи немо, с изгледом пажљивог разумевања, као да ми прочита мисли, лако махну лулом и објасни: „Капетан је из Јужне Каролине.“

„Ох,“ промрмљах, а онда, после врло кратког застоја, чух другу од изјава господина Ц. К. Бланта:

„Јест,“ рече он. „Je sui Américain, Catholique et gentil—homme,“ тоном тако снажно различитим од осмеха који је, тако рећи, подвлачио изговорене речи, да ја нисам знао да ли да на осмех узвратим на исти начин или да те речи потврдим озбиљним малим наклоном. Наравно, не учиних ни једно ни друго, те се на нас спусти чудна, двосмислена тишина. Она обележи наше коначно напуштање француског језика. Ја сам био први који проговори, предложивши да моји садрузи вечерају са мном, не преко пута, где би било бучно од више него једне „паклене“ вечере, него на једном отменијем месту, у једној побочној улици што води од Конопљишта. Мојој таштини је мало ласкало да могу рећи како имам стално резервисан сто у ћошку у Salon des Palmiers, званом и као Salon Blanc, где је атмосфера легитимистичка и, сем тога, крајње пристojна — чак и у време карневала. „Девет десетина људи тамо,“ рекох, „било би вашег политичког мишљења, ако је то аргумент. Хајдете. Будимо весели,“ храбрио сам их.

Ја се нисам осећао посебно веселим. Оно што сам желео беше да останем у своме друштву и разбијем необјашњиво осећање тескобе ког сам био свестан. Милс ме је гледао постојано, с неким slabим, љубазним осмехом.

„Не,“ рече Блант. „Што бисмо ишли тамо? Само ће нас избацити у ситне сате, да идемо кући и суочимо се са

несаницом. Можете ли замислити ишта одвратније?“

Он се цело време смешио, али се његове дубоко усађене очи нису подавале изразу ћудљиве учтивости који он покуша да намести. Он има да понуди један други предлог. Што се не бисмо преселили у његов стан? Он тамо има материјала за једно јело које је сам измислио, по коме је чувен дуж линије предстража Краљевске коњице, па ће нам га зготовити. Има и неколико боца неког белог вина, које можемо пити из пехара од веницијанског кристала. Бивачка гозба, у ствари. А он нас неће избацити у ситне сате. Никако. Он не може спавати.

Треба ли да кажем да сам био очаран том идејом? Дакле, био сам. Али сам, некако, оклевао, па погледах према Милсу, толико старијем од мене. Он се диже без речи. То је било одлучујуће; јер никакво скривено предосећање, усто нечег неодређеног, не могаше да се супростави примеру његове мирне личности.

Улица у којој је господин Блант становао пружала се пред нашим очима, узана, нема, празна и мрачна, али с довољно гасних светиљки у њој да открију њено најупадљивије својство: извештан број копљача што вире изнад многих затворених улаза. То беше Улица Конзула, и ја напоменух господину Бланту да он може, кад изађе ујутро, видети заставе скоро свих нација – осим властите.

(Конзулат Сједињених држава био је на другом крају града.) Он проумла кроз зубе да води рачуна да се клони свога конзулата.

„Бојите ли се пса конзуловог?“ упитах шаливо.

Конзулов пас тежио је око фунту и по и цео град је знао да је он изложен у конзуловом наручју свугде и у свако доба, а највећма у време отмене шетње на Променади.

Међутим, осетих да ми је шала погрешно употребљена кад ми Милс зареза на уво: „Тамо су све сами Јенкији.“

Ја промрмљах једно збуњено „Наравно.“

Књиге нису ништа. Открио сам да пређе нисам био свестан да Грађански рат у Америци није штампана ствар него чињеница стара тек око десет година. Наравно. Он је центлемен из Јужне Каролине. Мало сам се стидео свог помањкања такта. Дотле је капетан Блант, налик на уобичајену предоцбу отменог бекрије, са својим оперским шеширом отуреним с чела, имао мало муке са својим патентним кључем; јер кућа пред којом се заустависмо не беше једна од оних вишеспратница које сачињавају већи део улице. Имала је само један ред прозора изнад приземља. Слепи зидови наслоњени на њу указиваху да има башту. Њено мрачно прочеље није нудило неку истакнуту архитектонску особину, а на треперавом светлу уличне лампе изгледаше помало као да је опало на овоме

свету. Зато утолико веће беше моје изненађење кад уђох у предворје поплочано црним и белим мрамором, које је у своме полумраку изгледало раскошно велико. Господин Блант не појача мало, усамљено гасно светло, него крете први преко црно–белог пода, поред краја басемака, поред врата од светлуцаво тамног дрвета, с тешком бронзаном кваком. Она воде у његов стан, рече он; али нас одведе право у атеље на крају ходника.

То беше доста мала просторија, припојена као доградња уз баштенску страну куће. Ту је јасно горела једна велика лампа. Под је био од обичних камених плоча, али неколике простирке, разбацане околу, беху, иако крајње похабане, врло скупоцене. Ту беху и једна дивна софа, тапецирана ружичастом осликаном свилом, голем диван с много јастука, неколико раскошних фотеља разних облика (али врло отрцаних), округао сто, а усред ових финих ствари – једна мала, обична гвоздена пећ. Неко мора да ју је недавно наложио, јер је ватра буктала а топлота просторије беше врло пријатна после студних налета мистрала, што напољу пробијају до костију.

Милс се без речи баци на диван, те је, подупрт руком, замишљено пиљио у удаљен угао, где, у сенци големог резбареног ормана, узглобљена кројачка лутка, без главе или шака, али с дивно уобличеним удовима, као да беше

збуњена његовим зуром.

Док смо седели и уживали у „бивачком“ гостопримству (јело збиља беше одлично, а наш домаћин је, у отрцаном сивом жакету, и даље изгледао као савршен беспосличар), моје очи стално су лутале према томе ћошку. Блант примети то и изјави да ме, изгледа, Царица привлачи.

„Непријатна је,“ рекох ја. „Чини се да тамо вреба као стидљив костур на гозби. А што ту кројачку лутку зовете Царицом?“

„Зато што је једном сликару данима позирала у одежди византијске царице... Питам се где ли је пронашао те драгоцене материјале... Познавали сте га, чини ми се?“

Милс лагано спусти главу, а онда сручи у грло мало вина из венецијанског пехара.

„Ова кућа пуна је скупочених ствари. Као и остале његове куће, као и његово обитавалиште у Паризу – онај тајанствени Павиљон, скривен негде у Пасију.“

Милс је познавао тај павиљон. Вино му је, претпостављам, развезало језик. И Блант је изгубио нешто од своје уздржаности. Из њиховог разговора ја добих предоцбу о једној необичној личности, човеку врло богатом, не толико усамљеном колико неприступачном, колекционару лепих ствари, сликару познатом тек малом броју људи, а никако јавном тржишту. Но како сам у

међувремену свој пехар венецијански празнио с извесном правилношћу (количина топлоте коју одаваше она гвоздена пећ беше запањујућа; сушила је грло човеку, а вино боје сламе није изгледало јаче од исто толико пријатно зачињене воде), ти гласови и утисци које су преносили попримише нешто фантастично по мом мишљењу. Одједном видех да Милс седи у кошуљи. Нисам приметио кад је скинуо капут. Блант је раскопчао свој отрцани жакет и открио доста од уштирकаних прса кошуље, с белом машном испод његовог тамнопутог, обријаног подбратка. Имао је чудан изглед дрскости – или се мени тако чинило. Ослових га много гласније него што сам, у ствари, намеравао: „Да ли сте познавали тог изузетног човека?“

„Да би га лично познавао, човек је требало да буде или врло угледан или да има много среће. Господин Милс, на пример...“

„Јест, ја сам имао среће,“ упаде Милс. „Један мој рођак беше онај који је угледан. Тако сам успео да уђем у његову кућу у Паризу – звали су је Павиљон – дваред.“

„И да дваред видите доњу Риту, такође?“ упита Блант с неодређеним осмехом и нападним наглашавањем. Милс, такође, одговори наглашено, али с озбиљним лицем.

„Ја се не заносим лако кад су жене у питању, али она,

без сумње, беше његов најдивнији налазак међ свим скупоценим артиклима које је прикупио у тој кући – најдивнији.“

„Ах! Али, видите, од свих тих ствари тамо, она беше једина жива,“ објасни Блант, с најмањом могућом примесом сарказма.

„И то онолико,“ потврди Милс. „Не што беше немирна, јер тешко да се икад мицала од оног лежаја измеђ прозора – знате.“

„Не. Не знам. Никад нисам био тамо,“ објави Блант, уз онај сев белих зуба, тако чудно безличан да је само био непријатан.

„Али је зрачила животом,“ настави Милс. „Имала га је сву силу, а он је био осебујан. Мој рођак и Анри Алегре имали су пуно тога да један другом кажу, па сам ја био слободан да с њом причам. Током друге посете, били смо као стари пријатељи, што беше бесмислено с обзиром да сва прилика беше да се више нећемо сусрести на овоме свету, или на следећем. Не петљам се у богословље, али ми се чини да ће на Јелисејским Пољима она имати своје место у врло посебном друштву.“

Све то он изнесе доброћудним гласом и на свој миран начин. Блант показа још један непријатни бели сев и промрмља: „Мешано, рекао бих.“ Онда, гласније: „Као, на

пример...”

„Као, на пример, Клеопатра,“ одговори Милс мирно. Он мало после додаде: „Која није била баш љупка.“

„Ја бих пре помислио – Лавалијера,“ натукну Блант, с равнодушношћу о којој човек није знао шта да мисли. Можда је та тема почела да му бива досадна. А можда је било претварање, јер цела личност не беше јасно одредива. Ја, пак, нисам био равнодушан. Жена је увек занимљива тема, а ја сам био потпуно свестан те занимљивости. Милс је мало размишљао, с некаквом спокојном добродушношћу, па најзад рече: „Јест, доња Рита је, колико ја знам, тако разноврсна у својој једноставности да је и то могуће. Јест. Романтична, предана Лавалијера...која је имала велика уста.“

„Јесте ли познавали и Лавалијеру?“ упитах непристојно.

Милс ми се само насмеши. „Не. Нисам баш толико стар,“ рече. „Али није тако тешко сазнати чињенице те врсте о некој историјској личности. Постојали су неки разуздани стихови сачињени у то доба, а Лују Четрнаестом су честитали што се домогао – не сећам се баш како иде – што се домогао *de se bec amoureux/ Qui d’une oreille à l’autre va,/ Tra là là*, или нешто тако. Не морају бити од ува до ува, али је чињеница да су велика уста често знак извесне дарежљивости душе и осећања. Младићу, пазите

се жена с малим устима. Пазите се и осталих, наравно; али су мала уста кобан знак. Елем, ројалистичке присталице не могу оптужити доњу Риту за било какво помањкање дарежљивости, по ономе што чујем. Зашто бих је ја осуђивао? Познајем је, рецимо, укупно шест сати. То је било довољно да осетим заводљивост њене природне памети и њеног дивног изгледа. И све то ми је предочено тако брзо,“ закључио он, „зато што је она имала оно што је неки Француз назвао ‚ужасан дар присности‘.“

Блант је слушао зловољно. Он климну у знак одобравања.

„Јест!“ Милсове мисли су и даље боравиле у прошлости. „А кад би рекла збогом, могла је очас ставити огромну раздаљину измеђ себе и вас. Лако крућење те савршене појаве, промена израза лица: то беше као да вас отпушта особа рођена у пурпуру. И ако вам је понудила руку – као што је мени – то беше као преко широке реке. Манир, или комадић истине што извирује? Можда је она збиља једна од оних недоступних бића. Шта мислите, Бланте?“

То беше непосредно питање, које се мени, из неког разлога (као да се опсег моје осетљивости већ повећао), није милило, или ме, пре, чудновато узнемири. Блант као да га не чу. Међутим, он се, мало после, окрете мени.

„Овај дебели човек,“ рече он гласом савршено уљудним,

„танан је као игла. Све те изјаве о завођењу, па онда ова коначна сумња, изражена после само две посете, које не могаху обухватити више од шест сати укупно, и то пређе неке три године! Него, Анри Алегре је онај коме треба да поставите то питање, господине Милсе.“

„Ја не поседујем тајну оживљавања мртвих,“ одговори Милс доброћудно. „И кад бих је поседовао, ја бих оклевао. То би личило на велику неучтивост према особи коју је човек тако мало познавао за живота.“

„Па ипак је Анри Алегре једина особа коју треба питати о њој, после свег тог непрекидног многогодишњег дружења, још откад ју је открио; свег тог времена, сваког живућег тренутка његовог, до, буквално, самог задњег даха његовог. Не желим рећи да га је неговала. За то је он имао свог поверљивог човека. Није могао да поднесе жене у својој близини. А с друге стране, очигледно није могао поднети да му ова не буде на оку. Она је једина жена која му је икад позирала, јер није хтео трпети моделе у својој кући. Зато ‚Девојка у шеширу‘ и ‚Византијска царица‘ имају онај присни изглед, мада ниједна од њих, у ствари, не личи на доњу Риту... Ви познајете моју мајку?“

Милс лако наже тело, а непостојан осмех ишчезе му с усана. Блантове очи беху упрте у само средиште његовог празног тањира.

„Онда можда знате за уметничка и књижевна дружења моје мајке,“ настави Блант једва приметно промењеним тоном. „Моја мајка пише поезију од времена кад је била девојчица од петнаест година. Још увек пише поезију. Још увек има петнаест година – размажена девојчица с даром. Елем, тражила је од једног од својих песничких пријатеља – ни мање ни више него од Версоја – да јој утаначи посету кући Анрија Алегрета. Он је спрва помислио да није добро чуо. Треба да знате да мојој мајци мушкарац који не искочи из своје коже зарад хира неке жене није кавалер. Али ви то можда и знате?“

Милс одмахну главом, весела изгледа. Блант, који беше дигао очи са тањира да би га погледао, поче изнова, врло промишљено.

„Она не да мира ни себи ни својим пријатељима. Моја мајка је изванредно будаласта. Ви знате да сви ти сликари, колекционари уметнина (и трговци дрангулијама, промрси он) моје мајке нису моја занимација; али Версој живи више као светски човек. Једног дана сретнем га у школи мачевања. Био је бесан. Замоли ме да кажем својој матери да је то задњи напор његовог витештва. Задаци које му она задаје су претешки. Међутим, усуђујем се да кажем да му је подоста пријало да покаже утицај који има у том правцу. Знао је да ће моја мати целом свету причати о

томе. Он је пакостан, пргав мали бедник. Теме му се сија као билијарска кугла. Верујем да га сваког јутра трља крпом. Наравно да нису стигли даље од великог салона на првом спрату, огромног салона с три пара стубова у средини. Двострука врата на врху степеништа беху широм отворена, као за посету неке краљевске личности. Можете предочити себи моју мајку, с њеном седом косом очешљаном на неки начин из осамнаестог века и с њеним искричавим црним очима, што пиље у те дивоте, у пратњи некакве ћелаве, узнемирене веверице – и Анрија Алегрета како долази да их дочека, као неки озбиљан кнез с лицем крсташа с надгробног споменика, с великим белим шакама, пригушена, умилна гласа, напо затворених очију, као да их гледа одозго с балкона. Памтите ли ту његову мајсторију, Милсе?“

Милс испусти огроман облак дима из својих надувених образа.

„Рекао бих и да је био бесан,“ настави Блант равнодушно. „Али је био крајње уљудан. Он јој показа сва ‚блага‘ у тој одаји, белокости, емајле, минијатуре, свакојаке грдобе из Јапана, из Индије, из Тимбуктуја...колико је мени познато... Толико је натурао своју милостивост да је дао да се ‚Девојка у шеширу‘ донесе у салон – пола природне величине, без рама. Ставише је на столицу, да је

моја мајка разгледа. ‚Византијска царица‘ већ је била ту, окачена на задњем зиду – у природној величини, златан рам од пола тоне. Моја мајка прво обасу ‚Мајстора‘ захваљивањима, а онда навали да се диви ‚Девојци у шеширу‘. Затим истисну: ‚Требало би да се зове Дијафанитета, ако таква реч постоји. Ах! Ово је коначни израз модерности!‘ Она одједном ставља свој лорњет и гледа према задњем зиду. ‚А оно – Византија лично! Ко је она, та суморна и дивна Царица?‘

„ ‚Теодосија је она коју сам имао на уму!‘ удостоји се Алегре да одговори. ‚Првобитно робиња – однекуд.‘

„Моја мајка уме бити чудесно нетактична кад је ухвате мушице. Она не нађе да учини ништа боље доли да упита ‚Мајстора‘ зашто је надахнуће за та два лица узео од истог модела. Без сумње се поносила својим запажљивим оком. То је збиља било врло домишљато од ње. Алегре је, пак, на то гледао као на колосалну непристојност; али одговори својим најумилнијим гласом: ‚Можда зато што ја видим у тој жени нешто од жена свих времена.‘

„Моја мајка је можда погодила да је ту на танком леду. Она је врло паметна. Штавише, требало је да зна. Али жене знају каткад бити чудесно глупе. Стог она узвикује: ‚Она је, онда, чудо!‘ С некаквом представом да ласка, наставља да говори како су само очи откривача толиких чуда уметности

могле открити нешто тако чудесно у животу.

Претпостављам да је тад Алегре потпуно изгубио стрпљење; или је, можда, само желео да отпердаши моју мајку, упркос свим оним ‚Мајсторе‘ које му је бацала о главу задња два сата. Он натукњује крајње учтиво: ‚Пошто посетом одајете част мојој бедној збирци, можда бисте желели да сами оцените надахнуће ових двеју слика. Она је горе на спрату и пресвлачи се после нашег јутарњег јахања. Али неће се дуго замајати. Могла би се спрва мало изненадити што је овако зову доле, али неколико речи припреме, и само као ствар уметности...‘

„Није било двоје згранутијих људи. Версој сам признаје да је с треском испустио шешир. Ја сам послушан син, надам се, али бих волео да сам видео то узмицање низ велико степениште. Ха, ха, ха!“

Он се смејао врло нехајно, а онда му се лице озбиљно скврчи.

„Онај неумољиви звер Алегре следио их је доле свечано и ставио моју мајку у фијакер код врата с највећим поштовањем. Али није отварао уста, а направио је велик наклон кад се фијакер одвезао. Моја мајка се три дана није опоравила од свог запрепашћења. Ја ручавам с њом скоро свакодневно, а не могах ни замислити о чему се ради. Онда, једног дана...“

Он погледа око стола, скочи, па се извини и изађе из атељеа на мала врата у ћошку. Ово ме потаче да спознам да ја као да не постојим за ту двојицу људи. С лактовима наслоњеним на сто, Милс је шакама испред лица стискао лулу, из које је, овда—онда, извлачио дашак дима, зурећи нехајно преко себе.

Ја будем потакнут да га упитам шапатом: „Да ли га ви добро познајете?“

„Не знам на шта циља,“ одговори он суво. „а гледе његове мајке, она није баш толико лакоумна. Ја гајим сумњу да је то био посао. То је могла бити лукава завера да се од Алегрета извуче слика за некога. Мог рођака, по свој прилици. Или да се, једноставно, открије шта он то има. Блантови су изгубили сав свој иметак, а у Паризу има разних начина да се мало заради, а да се, у ствари, ништа не прекрши. Чак ни закон. Госпођа Блант је некоћ уживала положај – у време Другог царства – па тако...“

Ја сам отворених уста слушао те ствари, у које ме моје западноиндијско искуство није могло упутити. Међутим, Милс се устави и оконча измењеним тоном: „Није лако ни знати шта би она била у сваком датом случају. Што се осталог тиче, беспрекорно поштена. Пријатна, аристократска стара дама. Само сиромашна.“

Ућутка га ударац на врата, а истог часа уђе господин

Џон Блант, коњички капетан у војсци Легитимиста, првокласан кувар (барем једног јела), и дарезљив домаћин, стежући међ прстима шаке још четири боце.

„Спотакох се и скоро их све поломих,“ напомену он немарно. Али ни ја, уз сву своју безазленост, ни начас не поверовах да се он спотакао случајно. Током отчепљивања и пуњења чаша владала је дубока тишина; али ниједан од нас не узе је озбиљно – ништа више неголи његово спотицање.

„Једног дана, настави он опет оним својим необично зачињеним гласом, „моја мајка јуначки одлучи да устане усред ноћи. Морате разумети фразеологију моје мајке. То је значило да ће бити на ногама и обучена до девет сати. Овог пута није Версој био тај ком је наређено да буде у пратњи, него ја. Можете замисли како бејах одушевљен...“

Било ми је сасвим јасно да се Блант обраћа само Милсу; Милсу–уму чак више него Милсу–човеку. Било је као да Милс представља нешто упућено и са чим се може рачунати. Ја, наравно нисам могао имати такве претензије. Ако сам ишта представљао, то беше савршена свежина осећаја и пријатно незнање, не толико о ономе што живот може дати човеку (у погледу тога, имао сам барем неке предоцбе) него о ономе што он збиља садржи. Одлично сам знао да сам крајње неважан у очима тих људи. Па ипак

ми та спознаја не устави пажњу. Истина је да су они причали о једној жени, али ја сам још био у годинама кад та тема, сама по себи, није претерано занимљива. Моју машту би вероватно више узбудиле пустоловине и судбина мушкарца. Оно што ми је занимање одржавало да не спласне беше сам господин Блант. Игра белих одсева његовог осмеха око навештаја озбиљности његовога тона опчињаваше ме као морална нескладност.

Тако ја, у добу кад се збиља добро спава али се понекад осети као да је потреба за сном пука слабост далеке старости, лако остадох будан; а у мојој живахности стално ме је забављала опречност личности, изношених чињеница и моралног гледишта с грубим почецима мог западноиндијског искуства. А свим тим стварима владала је женска прилика, која је, у мојој уобразиљи, имала тек колебљив обрис, час заоденут љупкошћу девојаштва, час надмоћношћу жене; а нејасан у оба та својства. Јер та два човека њу беху видела, док је мени само „представљана“, вараво, речима које се губе, променљивим тоновима непознатог гласа.

Она ми је сада представљана у Булоњској Шуми, у раним сатима крајње отменог света (тако сам разумео), на светлоторастом „пунокрвцу“, праћена с десна оним Анријем Алегретом на тамносмеђем, снажном парипу; а на

другој страни, једним од Алегретових познаника (тај човек није имао правих пријатеља), угледних посетилаца оног тајанственог Павиљона. И тако та страна рама у коме се та жена указивала човеку низ велику Алеју не беше непроменљива. Тога јутра, кад је господин Блант морао да прати своју мајку тамо да би се задовољила њена неодољива радозналост (коју он никако није одобравао), појавише се заредице, уз кајасну шаку те жене или девојке, један коњички генерал, у црвеним јахаћим чакширама, ком се она смешила; политичар у успону, у сивом оделу, који је са њом врло живо причао, али нагло од ње оде да би се придружио једној личности у црвеном фесу и на белом коњу; а потом, мало касније, узнемирени господин Блант и његова нетактична мајка (мада ја збиља не видех где је ту шкода) добише још једну прилику да добро погледају. Трећи учесник тог пута био је Краљевски Претендент (Алегре је, онедавно, сликао његов портрет), чији се снажан, звучан смех чуо много пре него што тројка на коњима пристиже, јашући врло лагано, спрам Блантових. Девојчино лице беше зајапурено. Она се није смејала. Израз јој беше озбиљан, а њене очи беху замишљено оборене. Блант признаде да су том приликом драж, бистрина и снага њене личности били прикладно уоквирени измеђ тих пратилаца величајно посађених у

седлима, паладинима налик, један старији од другог, но који су красно пристајали скупа у различним добима своје мужевности. Господин Блант не беше пређе видео Анрија Алегрета тако изблиза. Алегре је јахао најближи стази на којој је Блант покорно држао своју мајку под руку (они беху сишли из свог фијакера) и питао се хоће ли тај проклети човек бити тако дрзак да дигне свој шешир. Но није био. Можда није ни приметио. Алегре не беше човек чије очи лутају. Било је сребрених власи у његовој бради, али је изгледао чврст као кип. Мање од три месеца касније био је покојан.

„Шта је то било?“ упита Милс, који врло дуго не беше променио положај.

„Ох, несрећан случај. Али је оклевао. Били су на путу за Корзику. Годишњи хаџилук. Можда сентименталан. На Корзику је он то њу одвео – хоћу рећи, први пут.“

Мишићи лица господина Бланта мало се стегоше. Врло мало; али сам ја, буљећи у приповедача као свако безазлено чељаде, то запазио; затезање од бола, који јамачно мора да је био душеван. Било је и навештаја напрезања пре него што он настави, тоном олакотности, који беше запањујуће лоше хињен за једног таквог светског, салонског човека што влада собом:

„Претпостављам да знате како се он ње домогао?“

Милс промени свој положај да би га начас упиљено погледао. Онда се завали у своју столицу па са занимањем – не желим да кажем радозналошћу, него занимањем – и са нечим тако рећи обновљеним (или, можда, освеженим) у његовој неганутој мирноћи, упита: „Зна ли ико, осим те две стране о којима се ради? Питам зато што се нису чуле никакве приче. Сећам се да сам једно вече у ресторану угледао неког човека где улази с дамом – лепом дамом – баш посебно лепом, као да је украдена из раја Мохамедовог. Код доње Рите не може бити ништа тако одређено. Међутим, кад већ говорим о њој у истом правцу, увек сам осећао као да је њу Алегре уловио у унутрашњости неког храма...у брдима.“

Ја се одушевих. Нисам пређе чуо да се тако говори о жени, усто жени живој, а не жени из неке књиге. Јер ово не беше поезија, а ипак се чинило да њу уврштава у привиђења. Ја бих се у томе изгубио да ми се господин Блант не обрати, сасвим неочекивано: „Рекао сам вам да је тај човек танан као игла.“

А онда Милсу: „Из храма? Знамо шта то значи.“ Његове црне очи севнуше, а он додаде: „И мора ли тај збиља бити у брдима?“

„Или у пустињи,“ допусти Милс, „ако то више волите. Било је храмова у пустињама, знате.“

Блант се изненада смири и поприми нехајно држање. „У ствари, Анри Алегре је њу уловио врло рано једног јутра у властитој старој башти, пуној дроздова и других птичица. Она је седела на камену, одломку од неке старе балустраде, са стопалима у влажној трави, и читала неку раскомбусану књигу. Имала је на себи кратку црну хаљину од две паре (*une petite robe de deux sous*), а у једној од њених чарапа беше рупа. Она је дигла очи и спазила га како гледа замишљено доле у њу преко оне његове божанске браде, као Јов у смртника. Разменише подугачак зур, јер она спрва беше исувише згранута да би се макла; а онда он промрмља: *Restez donc.*“ Она спусти очи опета на своју књигу, а мало после чу где он одлази по стази. Срце јој је тукло док је слушала како птичице ваздух испуњавају својом галамом. Није била уплашена. Ово вам велим изричито, зато што ми је она лично испричала ту причу. Какво боље сведочанство можете имати?“ Блант застаде.

„То је тачно. Она није она особа што би лагала о властитим осећајима,“ промрмља Милс изнад својих састављених шака.

„Ништа не може умаћи њеној проницљивости,“ напомену Блант мени, с оном неодређеном уљудношћу која је чинила да се стално осећам непријатно због Милса. „Јамачно ништа.“ Он се опет окрете Милсу. „После

неколико минута непокретности – причала ми је она – устала је са свог камена и лагано отишла трагом те утваре. Дотле Алегрета нигде није било. Испод веже врло ружне куће за издавање, која крије Павиљон и башту од улице, жена вратарева је чекала, с рукама на куковима. Она одмах довикну Рити: „Наш центлмен вас је уловио.“

„У ствари, та старица, пошто беше пријатељица тетке Ритине, девојци је дозвољавала да уђе у башту кад год би Алегре био одсутан. Међутим, доласци и одласци Алегретови беху ненадни и ненајављени; а тог јутра Рита се, прешавши уску, натискану улицу, беше увукла кроз вежу не знајући да се Алегре вратио, а непримећена од жене вратареве.

„Девојчица – она тада беше тек нешто више од тога – изрази жаљење што је, можебит, увалила у невољу љубазну жену вратареву.

„Старица изјави, уз необичан осмех: „Ваше лице није од оне врсте што друге људе уваљује у невољу. Мој центлмен није љут. Он вели да можете долазити којег год јутра желите.“

„Рита се, не рекавши ништа на ово, врати преко улице у складиште пуно поморанџи, где је проводила већину свог будног времена. Свог снатрећег, празног, беспосленог, безбрижног, неузнемираваног времена – тако га она зове.

Прешла је преко улице с рупом у својој чарапи. Имала је рупу у чарапи не што њени стриц и стрина беху сиромашни (они су око себе имали никад мање од осам хиљада поморанци, већином у сандуцима) него што је тада била немарна и неуредна, и потпуно несвесна свог личног изгледа. Сама ми је рекла да је тада чак била несвесна и властитог постојања. Била је пуки додатак у сумрачном животу своје стрине, Францускиње, и свог стрица, трговца поморанцама, баскијског сељака, коме њезин други стриц, великан породице, свештеник у некој парохији у брдима близу Толосе, њу беше послао, кад имаше неких тринаест година, на чување. Она је од сељачког рода, знате. То је право порекло „Девојке у шеширу“ и „Византијске царице“, које тако узбудише моју милу мајку; тајанствене девојке коју би повлашћене личности, важне у уметности, у књижевности, у политици, или, просто, у свету, виђале на великој софи током окупљања у Алегретовом затвореном Павиљону: доње Рите из њихових обраћања пуних поштовања, видљива а тајанствена, као неки уметнички предмет из непознатог периода; доња Рита упућеног Париза. Доња Рита и ништа више – јединствена и неодредива.“ Он ућута, уз непријатан осмех.

„А од сељачког рода?“ узвикнух ја у чудно свесном ћутању које се спустило измеђ Милса и Бланта.

„Ох! Све те Баскијце је племенитим учинио дон Санчо Други,“ рече капетан Блант зловољно. „Видећете грбове урезане изнад улаза најбеднијих caserios. Што се тога тиче, она је доња Рита сасвим довољно, ма шта друго била или не била сама по себи или у очима других. У вашим очима, на пример, Милсе. А?“

Милс, неко време, одржа свесно ћутање.

„Зашто размишљати о свему томе?“ промрмља он најзад хладно. „Понекад се чудна птица излеже у гнезду на необјашњив начин, а онда судбина такве птице мора бити неодређена, неизвесна, несигурна. И тако је, значи, Анри Алегре њу првотно угледао? А шта се потом десило?“

„Шта се потом десило?“ понови господин Блант, с хињеном изненађеношћу у гласу. „Да ли је потребно поставити то питање? Да сте питали ‚како‘ се потоње десило... Но, као што можете и замислити, она мени о том није ништа испричала. Она није,“ настави он, уз учтив сарказам, „нашироко разлагала чињенице. Тај проклети Алегре, са својим дрским присвајањем кнежевског изгледа, мора да је (и не би ме чудило) учинио да та чињеница његове пажње изгледа као милост спуштена са Олимпа. Заиста не могу рећи како такви ретки благослови утичу на ум и машту таквих стричева и стрина. Митологија може да нам да наговештај. Постоји прича о Данаји, на

пример.“

„Постоји,“ примети Милс смирено, „али се не сећам неке стрине или стрица у вези са њом.“

„А постоје и неке приче о налажењу и стицању неких јединствених уметничких предмета. Лукав наступ, препредени преговори, лагање и надмудривање...из љубави према уметности, знате.“

Са својим тамнопутим лицем и са непрестаним осмесима што играју око његове озбиљности, господин Блант мени изгледаше збиља сотонски. Милсова шака се расејано играла празном чашом. Они опет беху сасвим заборавили да ја постојим.

„Не знам како би се уметнички предмет осећао,“ настави Блант, неочекивано реским гласом, који, пак, одмах поврати свој тон. „Не знам. Али знам да сама Рита није била Данаја, никад, ни у једном тренутку свог живота. Није хајала за рупе у својим чарапама. Ни сад не би хајала за рупе у својим чарапама... То јест, ако уопште успева да сачува икакве чарапе,“ додаде он, с неким потиснутим бесом, тако смешно неочекиваним да бих ја праснуо у смех да не бејох изгубљен у згранутости најпростије врсте.

„Не – збиља!“ стиже сев занимања од мирнога Милса.

„Да, збиља,“ климну Блант и намршти обрве баш заиста ђаволски. „Још је можда остављена без иједног пара

чарапа.“

„Свет је разбојник,“ изјави Милс крајње прибрано. „Не би имао ништа против да опљачка усамљеног путника.“

„Он је тако танан.“ Блант се, зарад те опаске, сети да ја постојим, а мене то, као и обично, веома узнемири.

„Савршено тачно. Усамљени путник. Сви су они у тој јагми, од најнижег до највишег. Господе! Каква банда! У њој је чак био и један надбискуп.“

„Vous plaisez,“ рече Милс, али без неког видљивог показивања неверовања.

„Ја се врло ретко шалим,“ изјави Блант озбиљно. „Зато нисам поменуо Његово Величанство – нека га Бог чува. То би било претеривање... Међутим, још није крај. Причали смо о почетку. Чуо сам да неки трговци лепим предметима, доста подмитљиви људи, наравно (моја мајка има искуства у томе свету), каткад показују запањујућу несклоност да се растану с неким примерцима, и за добру цену. То мора да је врло забавно. Сасвим је могуће да су се стриц и стрина ваљали у сузама по поду, међ својим поморанцама, или да су главом лупали о зидове од беса и очајања. Али ја сумњам у то. А у сваком случају, Алегре није она врста особе што запада у неку простачку невољу. Сасвим је могуће да су ти људи стојали забезекнути због све те дивоте. Они не беху сиромашни, знате; стога им не

беше дужност да буду поштени. Колико знам, они су још увек тамо, у старом, поштованом складишту. Верујем да су сачували свој положај у својој quartier. Али нису сачували своју нећаку. То је могао бити чин жртвовања! Јер ми се чини да се сећам да сам чуо да је девојчица, пошто је неко време похађала неку школу иза ћошка, била постављена да води књиге о том послу с поморанџама, Како год било, прва чињеница Ритине и Алегретове заједничке повести јесте пут у Италију, а онда на Корзику. Знате да је Алегре имао кућу негде не Корзики. Сад је она има, као што има све што је он имао; а ја мислим да је та палата корзиканска мираз који ће се најдуже држати за доњу Риту. Ко би хтео купити такву кућу? Претпостављам да је нико не би узео на поклон. Тај човек је куће градио где год је стигао. И ова кућа у којој седимо њему је припадала. Доња Рита ју је дала својој сестри, колико знам. Или, пак, њена сестра њом управља. Она је моја газдарица...”

„Њена сестра овде!“ узвикнух ја. „Њена сестра!“

Блант ми се учтиво окрете, али само да би дуго и немо зурио. Очи му беху у дубокој сенци, а мени се тад, чим он ућута, по први пут учини да има нечег кобног у изгледу тог човека. Мислим да тај утисак беше чисто физички, али се због тога све што је он говорио чинило мањкавим и као да га износи душа обична, мада немирна.

„Доња Рита је њу намерно довела из њених брда. Она спава негде у овој кући, у једној од слободних соба. Она их издаје, знате, по претераним ценама, то јест ако људи хоће да их плате, јер се она лако да заплашити. Знате, у животу није пређе видела такав голем град, ни толико страних људи. Годинама је стрицу свештенику кућу водила у некој планинској клисури. Необично је што ју је он пустио да оде. Има ту нечег загонетног, из овог или оног разлога. То је или богословље или породица. Побожни стриц у својој дивљој парохији не би хтео ни да чује за неке друге разлоге. Она носи бројанице о запешћу. Чим је видела нешто правог новца, она га је заволела. Ако останете код мене довољно дуго, а надам се да хоћете (збиља не могу да спавам), видећете је где излази на мису у пола шест; али у ње нема ничег необичног; ништа до сељанка од неке тридесет четири године. Сељачка калуђерица...“

Одмах да кажем да нисмо толико дуго остали. Нисам тога јутра по први пут видео Терезу шапутавих усана и оборених очију како се извлачи на рану јутарњу мису, из те куће порока у ранозимски сумор града пропасти, у свету уроњеном у грех. Не. Нисам тога јутра видео доња Ритину невероватну сестру, с њеним препланулим, сувим лицем, њеним шуљајућим кретањем, и њеном хаљином, збиља налик калуђерској, с црном марамом што јој чврсто

омотава главу, с два шиљата краја што јој висе низ леђа. Јест, довољно налик калуђерици. А ипак не сасвим. Људи би се окретали за њом да та излетања на мису у пола шест нису била једина прилика када би се она усудила да изађе на безбожне улице. Она се улица плашила, али на посебан начин, не као опасности него као загађења. Али она ипак не побеже назад својим брдима, зато што је у бити имала постојан карактер, сељачку упорност накане, грабежљиве нагоне....

Не, не остадосмо довољно дуго код господина Бланта ни колико да видимо где се њена леђа одшуљавају из куће на њен молитвени задатак. Она беше побожна. Она беше ужасна. Њен једном идејом прожет ум беше недоступан као затворен сеф гвоздени. Она беше кобна... Потпуно је смешно признати да ми сад сви они изгледају кобно; али пошто вам пишем овако, сасвим искрено, не марим ако испаднем смешан. Претпостављам да кобност мора бити изражена, отелотворена, као друге силе овог света; и ако је тако, зашто не у таквих људи као и у других, чувенијих или страшнијих личности?

Међутим, остадосмо довољно дуго да пустимо да се напола скривена горчина господина Бланта развије или храни собом у даљем причању о том човеку Алегрету и девојци Рити. Господин Блант, и даље се обраћајући Милсу

том причом, пређе на оно што назва другим чином, открићем, с оним што назва типичном алегретовском дрскошћу – која надилази дрскост краљева, милионера, или скитница, за много ступњева – откровењем Ритиног постојања великоме свету. То не беше врло велик свет, али, с друге стране, беше врло бирано састављен. Како да га човек укратко опише? У једној реченици, то је био свет што јаше ујутро у Шуми.

Кроз нешто мање од годину и по дана откад ју је нашао где седи на одломку каменог зида укопаном у траву његове дивље баште, пуне дроздова, чворака и других безазлених ваздушних створова, он ју је, измеђ других постигнућа, научио да красно седи на коњу, те је, чим се вратише у Париз, одведе са собом на њихово прво јутарње јахање.

„Вама остављам да оцените дојам,“ настави господин Блант, уз неодређену гримасу, као да речи имају трпак укус у његовим устима. „И запрепашћење,“ додаде отровно. „Многи од тих мушкараца тога дичног јутра имали су неког од свог женскиња уза се. Али су, ипак њихови шешири морали да се подижу, нарочито шешири прикана који беху у некој обавези према Алегрету. Запањило би вас да чујете имена људи, истинских личности у свету, који су, да кажемо отворено, дуговали паре Алегрету. А ја не желим рећи само у свету уметности. У првој стрци од

изненађења, чини ми се да се журно пронела нека прича о усвојеној ћерки. Ви не знате за ‚усвојена‘ с оним нарочитим нагласком на тој речи – и то беше доста уверљиво.

Испричали су ми да је она у то време изгледала врло млађано крај њега, хоћу рећи врло млађано у изразу лица, у очима, у осмеху. Мора да је била...“

Блант нагло ућута, али не толико нагло да не пусти да збуњен мрмор речи „божанствена“ стигне до наших ушију.

Тешки Милс се лако помаче у својој столици. Утисак на мене беше више унутрашњи, чудно осећање које ме остави савршено мирним; а у тренутку тишине, Блант изгледаше кобније но икад.

„Колико знам, то није врло дуго трајало,“ обрати нам се он опет учтиво. „И није ни чудо! Она врста говоркања коју ће она чути током тог првог пролећа у Паризу оставила би белег на много мање пријемчиву личност; јер, наравно, Алегре није затворио врата својим пријатељима, а ова нова приказа не беше од оне сорте што би их држала подаље.

После тог првог јутра, она је увек имала некога да јаше крај њене кајасне шаке. Стари Дојен, вајар, беше први који им је пришао. У тим годинама, човек се сме одважити на било шта. Он јаше једну чудну животињу, сличну коњу циркуском. Рита га је спазила крајичком ока док је пролазио крај њих, подигавши, знате, своју огромну шапу

у још огромнијој рукавици, живахно, овако, “ (Блант махну шаком изнад главе), „ка Алегрету. Он пролази. Одједном, окреће своју фантастичну животињу и долази у касу за њима. Уз најобичније немарно ‚Bonjour, Allègre,‘ он се поставља уз њу с друге стране и ословљава је, са шеширом у шапи, оним својим бучним гласом, сличним покорној хуци мора у великој даљини. Његово изговарање није добро, те прве речи које она разазнаде беху ‚Ја сам стари вајар... Наравно, постоји тај обичај... Али ја вас видим кроз све то...‘

Он стави свој шешир, врло нахеро. ‚Ја сам велик вајар жена,‘ изјави. ‚Предао сам им свој живот, сиротим, несрећним створењима, најлепшим, најбогатијим, највољенијим... Двама поколењима њих... Само ме погледајте право у очи, mon enfant.‘

„Они су зурили једно у друго. Доња Рита ми је признала да је тај стари прикан учинуо да јој срце туче тако снажно да није могла успети да му се насмеши. И виде да су му очи препуне суза. Он их једноставно обриса надланицом и настави да бучи неразговорно. ‚Тако сам и мислио. Ви достајете да човека расплачете. Мислио сам да је мој живот уметника завршен, а ево где се ви појављујете, ђаво би га знао одакле, с овим мојим младим пријатељем, који није лоше мазало платна – али мрамор и бронза су оно што

вама треба... Завршићу свој живот уметника с вашим лицем; али ће ми требати и мало од тих рамена... Чујеш ли, Алегре, морам добити и мало њених рамена. Видим кроз тканину да су божанствена. Ако нису божанствена, појешћу свој шешир. Јест, урадићу вашу главу, а онда – nunc dimittis.’

„То беху прве речи којима је свет поздрави, или, да кажем, то учини цивилизација; већ су и њена родна брда и шпиља поморанци припадали преисторијском добу. ,Зашто га не замолите да дође овог поподнева?’ благо предложи глас Алегретов. ,Он зна пут до куће.’

„Старац изусти с изванредним жаром: ,Ох, да, хоћу,’ устави свог коња, а они продужише. Она ми је рекла да је дуго осећала ударе свог срца. Рече да су је нејасна снага тог гласа, оне старе очи пуне суза, оно племенито и опустошено лице, необично ганули. Али је, можебит, оно што је њу гануло била сенка, јоште жива сенка велике страсти у срцу тог човека.

„Алегре јој смирено напомену: ,Он је био мало луд целог свог живота.’